

בס"א
תובנות בתחום
הגאו-אנרגיה

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

כבל החשמל בין יוון, קפריסין וישראל - האם הפרויקט מעשי ובר מימוש?

מאת השגריר (בדימוס) מיכאל הררי

תובנות בתחום הגאו-אנרגיה, מס' 4, 25 ביולי 2024

תקציר: ביטחון אנרגיה הפך בשנים האחרונות לביטוי מרכזי וחיוני ביותר בסדר היום של מדינות רבות, ולא כל שכן בקרב מדינות שסובלות מבידוד מדיני ואנרגטי. המלחמה הנוכחית חידדה עד מאוד את ההכרח בתכנון ארוך טווח, אשר ייתן מענה לפגיעה או מחסור בייצור החשמל בישראל. מערכת היחסים ההדוקה, שהתפתחה בעשור האחרון בין ישראל לבין יוון וקפריסין מאפשרת ומעודדת פרויקטים מעין אלו. אחד מהם, שנמצא בשנים האחרונות על שולחן המגעים והדיונים בין שלוש המדינות, הינו כבל חשמל שיחבר ביניהן. מדובר בפרויקט שאפתני ויקר, שמעלה סימני שאלה לא מעטים ביחס למעשיותו. אולם, בנסיבות הנתונות חיוני ביותר להעביר את הסוגייה האסטרטגית הזו מהצהרות מדיניות חיוביות לשפת המעשה. נדרש לקבל החלטות ולהקצות תקציבים מתאימים על מנת לנצל את שעת הכושר המדינית במשולש הישראלי-קפריסאי-יווני למתן מענה במישור האנרגטי הכה חיוני לישראל.

הרעיון לחבר את רשתות החשמל של יוון וקפריסין וישראל נמצא על השולחן כבר יותר מעשור. הרציונל והמוטיבציה הבסיסיים גרסו, שלנוכח העובדה שישראל וקפריסין הינן למעשה איים אנרגטיים, כל אחת מסיבות שונות (ודומות), יש חשיבות רבה ליצירת קשר אנרגטי ביניהן, באופן שיסייע להן בהינתן מצבי חירום, בהם כל מדינה לא תוכל לספק את כל צרכי החשמל שלה בעצמה. הפיצוץ בתחנת הכוח Mari בקפריסין ב-2011 הציף את הצורך, בזווית הקפריסאית, לבחון דרכים לחיבוריות אנרגטית באופן שייתן גיבוי במקרה של תקלה חמורה, מכל סיבה שהיא. הזווית היוונית נתפסה כחיונית וכמובנת מאליה, אנרגטית ומדינית כאחד, מבחינתן של ישראל וקפריסין גם יחד.

פגישות רבות שעסקו במישור המדיני והמקצועי, התקיימו בין ישראל וקפריסין, ובכולן הודגש האינטרס והרצון של שתי המדינות לקדם את החיבור האנרגטי. בסוף חודש מרץ האחרון ביקר בישראל שר האנרגיה הקפריסאי, ובעקבותיו ביקרה בקפריסין משלחת ישראלית שכללה את מנכ"ל משרד האנרגיה, יו"ר חברת החשמל ומנהל חברת נגה. בפגישות הללו הודגש כי הצדדים סיכמו "לקדם את שיתוף הפעולה בין המדינות ולפעול

להשלמה מזוהות של פרויקט הכבל החשמלי התת-ימי ביניהן". יצוין, כי כבר במרץ 2021, נחתם מזכר הבנות בין שרי האנרגיה דאז, שטייניץ ועמיתתו הקפריסאית פילידס. כבר בנובמבר 2011, במהלך ביקורו של הנשיא פרס, אליו התלווה שר האנרגיה בזמנו לנדאן, סוכם על הקמתה של קבוצת עבודה משולשת ישראלית-יוונית-קפריסאית, שתעסוק בשיתוף פעולה בנושא משק החשמל. בפועל נעשה מעט מאוד.

התוכנית היא לחבר את רשתות החשמל באמצעות כבל חשמל תת ימי אשר יונח לאורך כ-330 ק"מ ויחבר את ישראל וקפריסין, בעומק שיכול להגיע ל-2,300 מטר, וצפוי לאפשר הזרמת חשמל דו-כיוונית בקיבולת של עד MW2000. כבל זה יתווסף לכבל שיחבר את קפריסין לאי כרתים, וממנו ליוון.

לפי שעה, נראה שהחיבור בין יוון לבין קפריסין מתקדם, כאשר היוונים הם הכוח המניע. הפרויקט קיבל שם חדש ואטרקטיבי – The Great Sea Interconnector, במקום The Euro Asia Interconnector - השם בו החל הפרויקט להתקדם לפני יותר מעשור. עלות הכבל שיחבר את קפריסין לכרתים – כ-900 ק"מ - צפויה לעמוד על 1.9 מיליארד אירו, כאשר הובטח כבר מענק של 657 מיליון אירו מן האיחוד האירופי. קפריסין אמורה לכסות 63% מהעלות הנותנת, ויוון 37%, זאת לנוכח העובדה שהיתרונות לשוק הקפריסאי גדולים בהרבה. שר האנרגיה הקפריסאי הבהיר לאחרונה, כי הממשלה מתכוונת להקצות בטווח הזמן המידי מאה מיליון אירו, אולם משרדו ממתין לבחינת הנושא, ניתוח הנתונים הכלכליים, ואישורם על-ידי משרד האוצר. אם הפרויקט אכן יאושר העבודות אמורות להתחיל ב-2026 ולהסתיים ב-2029.

היוונים לוחצים על הקפריסאים להאיץ את תהליך אישורו של הפרויקט. במכרז להנחת הצינור כבר זכתה החברה הצרפתית NEXANS שהעבירה תשלום ראשון על סך 55 מיליון אירו.

חשוב לציין, שהצרכן הקפריסאי משלם חשבון חשמל גבוה במיוחד אשר מדורג בין היקרים ביותר באיחוד האירופי. לאורך השנים האחרונות רב היה העיסוק באי סביב סוגיית ניצולם של מאגרי הגז הטבעי במים הכלכליים הקפריסאיים, אולם אלו לא התקדמו לכדי מימוש עקב מגוון גורמים, מדיניים - הסכסוך סביב האי החצוי והעוינות מול תורכיה, וכלכליים - לנוכח העובדה שמדובר במשק מקומי קטן. פתרונות שונים, בעלי היתכנות מעשית, שהוצעו במהלך השנים נדחו, או הושהו, לא תמיד באופן מובן. מכרז להקמת נמל לקליטת גז מונזל בקפריסין - בו זכתה חברה סינית, היה אמור להוזיל באופן משמעותי את מחיר החשמל באי - הסתבר, ושני הצדדים, ממשלת קפריסין והחברה הסינית, נמצאים כעת בעיצומו של הליך בוררות.

לנוכח העובדה שכבל החשמל הקפריסאי-יווני הינו פרויקט יקר ושאפתני, נשמעים גם קולות ביקורת, בעיקר מהצד הקפריסאי, אשר מצננים את ההתלהבות מהחזון האנרגטי. המבקרים גורסים, שישנם פתרונות זולים ומעשיים יותר, וכי יש להיזהר מן "המיתוס" שנקשר סביב הפרויקט. לדבריהם הפרויקט נשען על לובי חזק שמציג שני טיעונים עיקריים הנוגעים לאסטרטגיה, או לחזון, של יצירת "משק חשמל אירופי", וקידום התוכנית האירופית לעבור לאנרגיה ירוקה. המבקרים מזהירים, שקפריסין לא תוכל לייצא חשמל, כפי שנטען, שכן מחיר החשמל שמיצר ביוון יהיה, כמעט תמיד, זול יותר. כך גם בישראל.

כך או כך, שאלת קידום של פרויקטים שונים ששואפים ליישם חיבוריות למשקי אנרגיה סמוכים, נתפסת עדיין כבעלי חשיבות אסטרטגית רבה. אירופה מובילה בתחום זה, כאשר קרוב ל-12% מצריכת החשמל בכל מדינה החברה באיחוד מגיעה ממדינה שכנה (!). היעד האירופי הוא להגיע להיקף של 15%. יצוין, כי בריטניה לבדה מחוברת לאירופה

באמצעות שישה כבלים, שמספקים כ-10% מצריכת החשמל שלה. בהקשרנו, מדובר בשתי מדינות החברות באיחוד האירופי, יוון וקפריסין, מה שאמור להקל על העול הפיננסי, אף כי שתי המדינות יצטרכו כמובן להכניס ידיים לכיסיהן.

אין להקל ראש בחשיבות המדינית הנובעת מכך, מבחינת המדינות ההלניות, בעיקר מול תורכיה, אולם גם לפרויקטים נוספים שמרבים לעסוק בהם בשנים האחרונות, כמו הפרויקט EuroAfrica Interconnector שאמור לחבר את רשתות החשמל של מצרים, קפריסין ויוון. הצהרה משותפת בנדון נחתמה עוד ב-2019, ולפי שעה לא נעשתה התקדמות מעשית משמעותית.

ומה ביחס לישראל? כאמור, עובדת היותה של ישראל "אי אנרגטי" ברורה לחלוטין. חיבור לרשתות החשמל של השכנות הערביות איננו אפשרי, למרות הסכמי השלום עם מצרים וירדן. הזווית הישראלית-קפריסאית הינה האפשרות היחידה מבחינה מעשית, ובעיקר מאז השיפור הדרמטי במערכת היחסים בין ישראל לבין שתי המדינות ההלניות, בשנים 2010-11. החשיבות המדינית-אסטרטגית ברורה מאליה. המארג האסטרטגי שנרקם במזרח הים-התיכון, כולל הקמתו של פורום הגז האזורי, והדרתה של תורכיה ממנו, נסכו ביטחון רב במדינות ההלניות ובישראל לקדם שיתוף פעולה במגוון רב של תחומים.

הפתרון הטכני מדבר על הקמתה של תחנת כוח של 2,000-1,000 מגאוט שתספק חשמל לקפריסין, כולל לפרויקטים של התפלת מים באי, ועודפי החשמל יועברו לישראל במידת הצורך. מבחינתה של ישראל יהיה מדובר ב"צוהר צנוע" אך חיוני להתמודדות עם בידודה האנרגטי. יש להניח, שהמקטע הישראלי-קפריסאי לא יזכה בהכרח במימון אירופי, שכן לא מדובר בחיבור של שתי מדינות אירופיות. אולם, ייתכן והתקדמות ממשית בכבל החשמל בין קפריסין לבין כרתים, תעורר עניין מצד משקיעים פוטנציאליים גם ביחס למקטע זה, מבלי לייתר את ההשקעה מצד הממשלות עצמן.

מלחמת "חרבות ברזל" חידדה את נחיצותם של חיבורים מעין אלו, ובמיוחד לנוכח הסכנה להסלמה נרחבת ועמוקה יותר, בעיקר בחזית הלבנונית. פגיעה אפשרית, או השבתת מנע כפי שהייתה בתחילת המלחמה, של אסדות הגז, כמו גם תחנות כוח ואמצעי הולכה, מחייבת אמצעי גיבוי נוספים. כבל החשמל התת ימי המוצע יכול להיות אחד מהם. מבחינות מסוימות, הפן הכלכלי הינו משני, לנוכח המציאות הגיאוגרפית-אנרגטית בה מצויה ישראל.

בשלב הנוכחי, לא ברורה מידת המחויבות הישראלית, ונראה שבדרגים המדיניים היא מצויה בשלב ההצהרות. אשר על כן, יש להניח, שעד שהממשלה לא תתחייב להשקיע בפרויקט, או תיתן ערבויות לכך מול קפריסין, החברות הנוגעות בדבר בישראל, והשותפים בהובלת הפרויקט, לא יזוז דבר. ההיסוס לנוכח העובדה שמדובר בפרויקט שאפתני ויקר, מובן, אולם, הגיע הזמן לעבור מהצהרות מדיניות חיוביות, אך חסרות תוכן, שמושמות כבר שנים רבות, ולהפנים כי חובה לחשוב לטווח הארוך, ולהשקיע בתוכניות יקרות אך כנראה הכרחיות.

השגריר (בדימוס) מיכאל הררי הוא חוקר בכיר במרכז בס"א, משמש כיועץ בתחומי אסטרטגיה, מדיניות ואנרגיה, מרצה בחוג למדע המדינה במכללת עמק יזרעאל ועמית מדיניות במיתווים.

